

DE LIMBURGSE LANDSCHAPPEN DEEL: 2

De redactie inventariseert in een gezamenlijk project met de Stichting Limburgs Landschap, wat de natuurgebieden van de stichting te bieden hebben.

foto Jacques Peeters

De beeldentuin van de natuur

De Boshuizerbergen, een omvangrijk complex van zandduinen en naaldbossen ten noordoosten van Venray, ontleent zijn grootste bekendheid aan de aanwezigheid van *Juniperus communis*, de jeneverbes. Het gebied herbergt het grootste jeneverbesstruweel van Zuid-Nederland.

door **Guus Urlings**

Wie de jeneverbes echt in zijn element wil zien, moet tegen de schemering een eindje gaan wandelen in natuurgebied de Boshuizerbergen bij Venray. Daar, in die natuurlijke beeldentuin vol strak gesneden, geheimzinnige vormen, donkere contouren die in het maanlicht een zilveren randje krijgen, daar wordt duidelijk waarom de jeneverbes - *Juniperus communis* - sinds mensengeugen een plant is waar legendes omheen worden geweven. Loop er even rond, geef de fantasie de vrije teugel en ontdek vormen, gedaanten, creaturen, zoals je die ook als kind ontdekte als je op je rug in het gras naar de wolven lag te kijken. Wie daar te nuchter voor is, ziet altijd nog een verzameling strak gestileerde struiken, coniferen maar dan anders, met een bijzondere uitstraling. Het had niet veel gescheeld of dat bijzondere en buitengewoon fotogenieke landschap met jeneverbessen van de Boshuizerbergen was er anno nu niet meer geweest.

Even terug naar het begin. Het gebied van de Boshuizerbergen ligt grotendeels op zandduinen die hier tijdens de laatste ijstijden door een ijzige wind zijn opgestoven. Opgestoven zand is niet rijk aan voedingsstoffen. Planten als de jeneverbes - liefhebber van droge en schrale bodems - hebben daar geen problemen mee, maar econo-

misch is het weinig interessant. Eigenlijk is het terrein alleen geschikt om er schapen te laten grazen. Dat gebeurt dan ook. Soms op zo'n grote schaal, dat de groeiing helemaal verdwijnt en in stand houden - en waar mogelijk verbeteren - van het jeneverbesstruweel en de nog resterende stuifzandgebiedjes.

begin van de 20ste eeuw worden grote delen van dat stuifzand beplant met naaldhout, vooral groden. Die bomen leggen niet alleen het stuivende zand vast, maar leveren ook stuw hout voor de mijnen in Zuid-Limburg. Een bekend verhaal. De meeste naaldbossen in Noord- en Midden-Limburg zijn op deze manier ontstaan. Voor de Boshuizerbergen en hun voor Zuid-Nederland - unieke jeneverbesstruweel lijkt eind jaren '20, begin jaren '30 het einde nabij. Er wordt in die tijd in het noorden van de provincie veel 'woeste grond' ontgonnen en omgevormd tot akker- en weiland. Het oog van de ontginners valt ook op de Boshuizerbergen. Dankzij de inzet van onder anderen baron de Weichs de Wenne (eigenaar van het aanpalende landgoed Geijsteren) wordt dat gevaar afgewend. Die reddingsactie is de aanzet tot de oprichting van de stichting Limburgs Landschap, die het terrein nu beheert. Een van de voornaamste doelstellingen daarbij: het in stand houden - en waar mogelijk verbeteren - van het jeneverbesstruweel en de nog resterende stuifzandgebiedjes.

Halfnatuurlijke landschapstypes. Zo omschrijft de stichting het Limburgs Landschap zelf de meest typerende verschijningsvormen van de natuur in de Boshuizerbergen. Voor wie het voorgaande gelezen heeft, zal dat geen verrassing zijn. De bossen zijn aangeplant, de stuifzanden ontstaan door schaapskuddes. En zoals dat gaat met natuurterreinen die ontstaan door menselijke activiteiten: zo gauw die activiteiten ophouden, neemt de natuur het heft weer zelf in handen, om vervolgens de sporen van die menselijke invloed zo snel mogelijk uit te wissen. Bij de Boshuizerbergen is dat niet anders. Op het moment dat het gebied definitief in bezit komt van de stichting Het Limburgs Landschap (in 1971) ligt het er niet florissant bij. Opslag van dennen en berken dreigt de jeneverbessen te verdringen, stuifzandgebiedjes beginnen langzaam maar zeker weer dicht te groeien. Werk aan de winkel, dus. Hoe zorg je ervoor dat jeneverbessen niet alleen de kans krijgen zich te handhaven, maar ook de geschikte omstandigheden vinden om zich uit te breiden? Antwoord:

vrijstellen. Dat wil zeggen: de jeneverbessen bevrijden van overwoekerende bosopslag (jonge berken en dennen vooral) en te dichte ondergroei (braam, sporkenhout). Die methode levert vrij snel resultaat op. Niet alleen blijken de al fors uit de kluiten gewassen jeneverbessen - waarvan sommige

meer dan honderd jaar oud zijn - zich er prima bij te voelen, ook het aantal jonge planten neemt toe. Onderzoek in 2006 levert in totaal 83 jonge jeneverbessen op. Alle aanleiding om er nog een schepje bovenop te doen. In 2011 worden net ten zuiden van de 'hoofdvesting' van de jenever-

bessen in de Boshuizerbergen opnieuw jonge jeneverbesstruiken vrijgesteld door in een straal van tien meter alle andere struiken en jonge boompjes te verwijderen. Ook wordt rond de jonge jeneverbessen de bodem afgeplagd om concurrerende plantengroei te bestrijden. Door in het gebied opnieuw schapen te laten grazen, hopen de terreinbeheerders het open en zandige karakter in stand te kunnen houden. Veel moeite voor één plantensoort? Niet echt. De jeneverbes is op zichzelf al de moeite waard - de plant is zeldzaam geworden, staat op de rode lijst - maar staat bovendien centraal in een landschapstype dat aan veel meer bijzondere dieren en planten onderdak biedt. De afwisseling van stuifzand, jeneverbessen en grove dennen biedt prima leefomstandigheden aan insecten die van warmte houden en die insecten trekken om hun beurt weer vogels als de boompieper en het vuurgoudhaantje. Zo zit de natuur in elkaar: alles hangt met alles samen. Dus moet ook het natuurbeheer zo in elkaar zitten.

<http://www.limburgs-landschap.nl/>

Column

Die bessen van de jenever...

Mijn eerste kennismaking met de jeneverbes?

Dat vergt enig denkwerk. Kijk, ik wist wel dat-ie bestond. Dat had de meester er tijdens de aardrijkskundelessen op de lagere school wel ingestampt: in de Veenkoloniën maken ze aardappelmeel en strokarton, in Eindhoven fabriceren ze lampen en in Schiedam stoken ze jenever. Met jeneverbessen. Wij knikten braaf. Zeker, meester. Jeneverbessen. Van de jeneverbessenstruik. Geen idee hoe die er uitzag, maar ach, dat wisten we van strokarton ook niet. Mijn eerste ontmoeting met een jeneverbesstruik had ik op een kerkhof. Pas later begreep ik dat jeneverbessen, altijd groen en dus symbolen van eeuwig leven, wel vaker op begraafplaatsen werden en worden aangeplant. Mij ontging die symboliek op dat moment. Ik zag alleen de bessen. Zó zag dat er dus uit, een jeneverbes.

De eerste keer dat ik oog in oog stond met een jeneverbes 'in het wild', dat was veel later. En niet in Limburg. Opmerkelijk - achteraf beredeneerd - omdat mijn moeder uit het noorden van de provincie kwam en nagenoeg haar hele familie zich binnen een steenworp afstand van de Boshuizerbergen ophield, het gebied waar zich - leerde ik nóg veel later - de grootste jeneverbespopulatie van Zuid-Nederland bevindt. Op onze wandelingen hebben we het blijkbaar nooit tot daar gered.

Nee, mijn eerste 'wilde' jeneverbes zag ik in Drenthe, in een natuurgebied dat het Mantingerzand heet. We belandden er min of meer per ongeluk, vergaapten ons aan een prachtige verzameling jeneverbessen - ik bedacht toen al dat ze wel beeldhouwd leken - en lazen op een informatiebord dat het gebied nog volop in ontwikkeling verkeerde en dat elke steun daarbij zeer welkom was. Enfin, sinds die tijd ben ik, als ik het allemaal goed othouden heb - ik ben de oorkonde al lang kwijt - eigenaar van een of anderhalve vierkante meter Mantingerzand. Met een jeneverbes erop, hoop ik. Ik moet er toch maar weer eens gaan kijken.

Nee, niet vanwege die jeneverbes. Als ik die wil zien, ga ik tegenwoordig gewoon richting Venray. Naar de Boshuizerbergen. Voor iemand uit het diepe zuiden van de provincie een hele reis, maar je moet er wat voor over hebben...

Wat me eraan doet denken dat ik in het zuiden, jaren geleden, getuige ben geweest van een eerste poging om de jeneverbes ook daar weer een kans te geven. Op de Brunssumerheide werden toen een stuk of wat jonge plantjes uitgezet. Hoe het daarmee is gegaan? Geen idee. Ik ben nooit meer op die plek geweest.

Gaan er trouwens nog steeds jeneverbessen in de jenever?

GUUS URLINGS